

ARHIVI IN AVTORSKO PRAVO

Zdenka Semlič - Rajh *

UDK: 930.253:347.78

Zdenka Semlič Rajh: Arhivi in avtorsko pravo. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Maribor 1/2002, str. 106 - 114.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Avtorica v članku predstavlja avtorsko pravo in sorodne pravice, ki sta v svetu znana že preko tristo let in uravnava predvsem zaščito tiskanih del. Osnovo vsem nacionalnim zakonom o avtorskih pravicah predstavljata Bernska konvencija in konvencija mednarodne organizacije za intelektualno lastnino, ki je bila podpisana decembra 1996 (WIPO Copyright Treaty). Področje avtorskih pravic in avtorskega prava v slovenskih arhivih je dokaj nerazjasnjeno in nedodelano področje, ki bi mu v prihodnosti kazalo posvetiti več časa.

UDC: 930.253:347.78

Zdenka Semlič Rajh: Archives and Copyright. Technical and Field Related Problems off Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 1/2002, No. 1, pp. 106 - 114.

Original in Slovenian abstract in Slovenian and English, summary in English.

In her article the author deals with the problems of Copyright. Copyright laws are three hundred years old laws protecting printing. The basis for all nation copyright laws present the Bern Convention and the World Intellectual Property Organisation (WIPO) Copyright Treaty, signed in December 1996. The questions of copyright in Slovenian archives are rather a blank sheet of paper and should be treated more intensively in the future.

UVOD

V modernih informacijskih družbah današnjega časa je vprašanje dostopa do informacij vedno večjega pomena. Obstaja vrsta zakonov in predpisov, ki določajo načine in možnosti dostopa do le-teh. In eno izmed pomembnih področij, ki se nanaša tudi na vprašanje dostopa do arhivskega gradiva in informacij, je vprašanje avtorskih in sorodnih pravic. Gre za področje, ki je v zadnjem času doživelo silovit in pomemben razvoj, tako na mednarodni, kakor tudi na nacionalni ravni. Na mednarodni ravni so avtorske pravice in intelektualna lastnina doživele veliko sprememb in revizij zakonov. Pri tem je potrebno poudariti, da je njihova ureditev postala veliko strožja in bolj nadzorovana, kar pa ne moremo reči za primer Slovenije.

Področje, ki ga ureja avtorsko pravo, postaja v svetu čedalje pomembnejše, ne samo na gospodarskem, temveč tudi na drugih področjih, vključno na področju kulture, saj je temeljnega pomena za predstavitev kulture in ustvarjanja v svetu in pomemben instrument za varovanje kulturne identitete. Avtorsko pravo (avtorske in

* Zdenka Semlič - Rajh, arhivistka, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI - 2000 Maribor, Slovenija.

sorodne pravice, ki jih v Sloveniji ureja Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah¹) je eno izmed dveh velikih področij prava intelektualne lastnine, mednarodne konvencije in doktrine, pa k temu dodajajo še druge pravice in pravna razmerja.

MEDNARODNE POGODBE, KI UREJAJO VPRAŠANJE AVTORSKIH PRAVIC

Bernska konvencija

Bernska konvencija za varstvo knjižnih in umetniških del je osnovna in hkrati najstarejša konvencija, ki ureja področje avtorskega prava. Sprejeta je bila leta 1886, vendar je bila do danes večkrat revidirana. Leta 1996 je bila v Ženevi sprejeta njena nadgradnja s *Konvencijo WIPO o avtorski pravici*. V Sloveniji velja od leta 1991 *Pariško besedilo, Aneks (1971)*,² konvencija WIPO iz leta 1996 pa še ni ratificirana. Konvencija predvideva zaščito del za čas življenja avtorja in še petdeset let po njegovi smrti, oziroma v primeru, kjer čas smrti ni znan, petdeset let od prve objave. Poglavitna načela Bernske konvencije so načelo nacionalnega tretmaja,³ načelo avtomatičnega varstva⁴ in načelo neodvisnega varstva.⁵ *Konvencija WIPO o avtorski pravici* pa jo dopolnjuje z določili za področje računalniških in drugih podatkovnih baz

Univerzalna konvencija

Svetovna univerzalna konvencija o avtorski pravici je bila sprejeta leta 1952 v Ženevi, leta 1971 pa spremenjena. Ker se nekatere velike države, predvsem ZDA, takratna Sovjetska Zveza in Kitajska, niso pridružile Bernski konvenciji, je Univerzalna konvencija postala njena alternativa za vključitev v mednarodne pogodbe. V Sloveniji velja od leta 1991 *Pariško besedilo, Protokola 1 in 2*.⁶ Tudi ta konvencija predvideva vzajemno zaščito avtorskih del, ne priznava pa moralnih avtorskih pravic, prav tako pa določa krajše roke trajanja. Konvencija predvideva zaščito del za čas življenja avtorja in še petindvajset let po njegovi smrti.

Konvencija WIPO o avtorski pravici

Konvencija WIPO o avtorski pravici je bila podpisana leta 1996 in predstavlja nadgradnjo Bernske konvencije. Konvencija ureja avtorska dela v digitalnem okolju in nekatere nove pravice. V svojem 4 členu konvencija prvič ščiti računalniške programe enakovredno kot literarna dela. V členu 5 so zaščitene podatkovne baze (izjema so podatki, ki niso zaščiteni), člen 6 pa ščiti avtorske pravice na domačih straneh v medmrežju. Za arhiviste je pomemben predvsem člen 10 omenjene konvencije, ki se nanaša na "omejitve in izjeme" in pravzaprav določa t.i. "pošteno uporabo".⁷

¹ Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP), Uradni list RS, št. 21/95 z dne 14. 4. 1995.

² Uradni list RS, št. 24/92, objavljeno v: *Predpisi o avtorskih in sorodnih pravicah*, Rotis, Maribor 1995.

³ Gre za predpis, ki določa, da tuji avtorji (iz držav članic EU - leta 1997 je imela 121 članic) uživajo v državah unije enako varstvo kot domači.

⁴ Za varstvo pravic ni potrebno izpolnjevati določenih formalnosti, saj je avtomatično.

⁵ Varstvo v državi unije je odvisno od tega, ali varstvo v državi unije obstaja ali ne.

⁶ Uradni list RS, MP, št. 15/92, objavljeno v: *Predpisi o avtorskih in sorodnih pravicah*, Rotis, Maribor 1995.

⁷ Beri "fair dealing".

Na dan sprejema jo je podpisalo 13 držav. Slovenija konvencije še ni ratificirala, veljati pa bo začela tri mesece po tem, ko jo bo ratificiralo najmanj 30 držav.

AVTORSKO PRAVO IN PODROČJA UREDITVE

Področja, ki jih ureja avtorsko pravo, so avtorske in sorodne pravice "....pravica avtorjev do njihovih del s področja književnosti, znanosti in umetnosti,⁸ pravice izvajalcev, proizvajalcev fonogramov, filmskih producentov, radijskih ali televizijskih organizacij in založnikov⁹ ter individualno in kolektivno uveljavljanje avtorske in sorodnih pravic". Avtorska pravica obstaja samo na avtorskih delih, saj brez teh tudi ni avtorskih pravic. Avtorsko delo je stvaritev, ki je izražena na kakršenkoli način, oblikovanih pa je vrsta meril, ki opredeljujejo avtorsko delo. Ta merila so: stvaritev, področja ustvarjalnosti, duhovnost, individualnost in izraz.¹⁰ Za avtorska dela velja, da so to *individualne intelektualne stvaritve s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so izražene na kakršnekoli načine*, mednje pa štejemo *govorjena dela,¹¹ pisna dela,¹² glasbena dela,¹³ gledališka dela, koreografska in pantomimska dela, fotografska dela,¹⁴ avdiovizuelna dela, likovna dela, arhitekturna dela,¹⁵ dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja, kartografska dela¹⁶ in predstavitve znanstvene, izobraževalne ali tehnične narave.¹⁷ Pri tem velja omeniti, da avtorsko pravno niso varovane ideje, načela in odkritja ter uradna besedila.¹⁸*

Avtorska pravica traja po veljavnem zakonu za čas avtorjevega življenja in sedemdeset let po njegovi smrti, po preteku teh rokov pa avtorsko delo ni več

⁸ Glej: ZASP, člen 1, alineja .1 (avtorske pravice)

⁹ Glej: ZASP, člen 1, alineja 2 (sorodne pravice).

¹⁰ Predpostavke avtorskega dela - Glej v: M. Trampuž, B. Oman, A. Zupančič, Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah s komentarjem, Ljubljana 1997, str. 30 .

¹¹ Najznačilnejši primeri govorenih avtorskih del so govori, pridige in predavanja. Govorjena dela niso "ujeta" na nek nosilec informacij, saj bi s tem lahko postala pisna dela itd.

¹² Gre za avtorska dela, pri katerih je vsebina izražena v obliki pismenk na določenem nosilcu (npr. papir), sem pa prištevamo literarna dela, članke, priročnike, znanstvene disertacije, študije in računalniške programe. Pod posebnimi pogoji pa so priznane avtorske pravice tudi za reklamne prospekte, osebna pisma in osebne dnevnik.

¹³ V to kategorijo spadajo vse vrste zvokov z besedilom ali brez njega. Omeniti pa je treba tudi vse vrste glasbenih aranžmajev in glasbene improvizacije. Pod določenimi pogoji pa so varovane tudi vse glasbene zvrsti.

¹⁴ Fotografije so negibne slike, izdelane na površinah, ki so občutljive na svetlobo ali drugo sevanje, ne glede na tehnično naravo procesa formatiranja (Načela UNESCO/WIPO, str. 271). Vendar zakon o avtorskih pravicah varuje le tiste fotografije, ki so individualne duhovne stvaritve fotografa. Tudi pri fotografskih storitvah mora biti izpolnjena predpostavka individualnosti, duhovnosti, stvaritev, izraženost, področje književnosti, znanosti ali umetnosti. Na samem začetku fotografska dela niso bila priznana kot avtorska dela, kasneje pa je bilo varstvo omejeno. Danes so popolnoma izenačena z drugimi kategorijami. Kot avtorska dela pa seveda niso priznane vse fotografije in med te spadajo tudi povprečne amaterske fotografije (družinski posnetki, počitniške fotografije itd.), vendar v mnogih konkretnih primerih tudi te postanejo avtorsko zaščitene.

¹⁵ ZASP je prvi predpis in eden redkih v Evropi, ki obravnava arhitekturna dela samostojno, pri tem pa upošteva vse faze dela (skice, načrte, izvedbene objekte) kot tudi vsa tri poglavitna arhitekturna področja (arhitektura, urbanizem, krajinska arhitektura).

¹⁶ Pri kartografskih delih je varovana samo t.i. „kartografska manira, saj so drugače kartografska dela vezana na topografske danosti, ki pa niso avtorsko pravno varovane.

¹⁷ Glej: ZASP, člen 5.

¹⁸ Glej: ZASP, člen 9.

varovano oz. zaščiteno.¹⁹ Avtorska pravica pa je enovita pravica na avtorskem delu, ki vključuje moralne in materialne pravice.

Moralne avtorske pravice varujejo avtorjeve duhovne in osebne vezi do dela, zajemajo pa pravico prve objave,²⁰ pravico priznanja avtorstva,²¹ pravico spoštovanja dela²² in pravico skesanja.²³

Materialne avtorske pravice varujejo premoženjske interese avtorja. Pri tem je avtor edina oseba, ki lahko dovoli ali prepove uporabo svojega dela. Drugače pa je uporaba možna samo v primeru, če je avtor ustrezno prenesel materialne avtorske pravice.²⁴ Materialne avtorske pravice obsegajo uporabo v t.i. telesni, netelesni in spremenjeni obliki,²⁵ mednje pa spadajo pravica reproduciranja,²⁶ pravica distribuiranja,²⁷ pravica dajanja v najem,²⁸ pravica javnega izvajanja,²⁹ pravica javnega prenašanja,³⁰ pravica javnega predvajanja s fonogrami in videogrami,³¹ pravica javnega prikazovanja,³² pravica radiodifuznega oddajanja,³³ pravica radiodifuzne retransmisije,³⁴ pravico sekundarnega radiodifuznega oddajanja,³⁵ pravico predelave³⁶ in pravico avdiovizualne priredbe.³⁷

Seveda pa tudi pri avtorskih pravicah obstajajo vsebinske omejitve, ki določajo zakonite licence in tudi prosto uporabo.³⁸ Tako je ob upoštevanju 37. člena ZASP reproduciranje že objavljenega dela prosto, če gre za privatno uporabo fizične osebe³⁹ in za lastno uporabo znotraj javnih arhivov, javnih knjižnic ter izobraževalnih in znanstvenih ustanov.⁴⁰ Reproduciranje pa ni dovoljeno v primeru celotne knjige,

¹⁹ Glej: ZASP, člen 58 in 59.

²⁰ Glej: ZASP, člen 17.

²¹ Glej: ZASP, člen 18.

²² Glej: ZASP, člen 19.

²³ Glej: ZASP, člen 20.

²⁴ Glej: ZASP, člen 21.

²⁵ Glej: ZASP, člen 22.

²⁶ Glej: ZASP, člen 23.

²⁷ Glej: ZASP, člen 24.

²⁸ Glej: ZASP, člen 25.

²⁹ Glej: ZASP, člen 26.

³⁰ Glej: ZASP, člen 27.

³¹ Glej: ZASP, člen 28.

³² Glej: ZASP, člen 29.

³³ Glej: ZASP, člen 30.

³⁴ Glej: ZASP, člen 31.

³⁵ Glej: ZASP, člen 32.

³⁶ Glej: ZASP, člen 33.

³⁷ Glej: ZASP, člen 104.

³⁸ Glej: ZASP, 4. oddelek, člani 46 do 57.

³⁹ Pri tem reproducirani primerki ne smejo biti dostopni javnosti.

⁴⁰ Izdelane reprodukcije morajo biti iz lastnega primerka.

razen, če je njena naklada izčrpana že najmanj dve leti, v primeru baz podatkov in računalniških programov.⁴¹

Kot je bilo že večkrat povedano, je avtorsko delo stvaritev avtorja, ki je izražena na kakršenkoli način, avtorska pravica pa je enovita pravica na avtorskem delu, ki vključuje moralne in materialne pravice avtorja. Vendar v primeru, ko avtor ustvari avtorsko delo pri izpolnjevanju svojih obveznosti ali po navodilih delodajalca, se avtorske in druge pravice avtorja prenesejo na delodajalca za dobo desetih let od dokončanja dela. Po preteku tega roka pripadejo pravice avtorju.⁴²

Posebne določbe o avtorskih delih pa veljajo v zakonu za računalniške programe.⁴³

ARHIVI IN VARSTVO AVTORSKIH PRAVIC V SVETU

Varovanje avtorskih pravic v arhivih je zelo različno urejeno, od najstrožjega varstva pa vse do popolnega zanemarjanja tega vprašanja. Obstajajo države, v katerih je varstvo avtorskih pravic tako zelo strogo nadzorovano, da v marsikaterem primeru celo ovirajo nemoten dostop do arhivskega gradiva. Omejitve, ki jih določa avtorski zakon, lahko pomenijo bistvene omejitve v zvezi z gradivom, ki ga hranijo arhivi in ga dajejo na uporabo raziskovalcem. Za primer lahko navedemo npr. Zakon o avtorskih pravicah v Avstraliji in Kanadi.

V **Avstraliji**⁴⁴ zakon predvideva, da se lahko neobjavljeno delo, ki ga hrani institucija ki zagotavlja dostop za raziskovalce (v našem primeru torej arhiv), kopira takrat, ko je minilo 50 let od smrti avtorja ali pa 75 let po stvaritvi dela. Pri tem je seveda potrebno poudariti, da je večina gradiva, ki ga hranijo arhivi v Avstraliji avtorskega, poleg tega pa še neobjavljenega, kar pomeni, da ga trajno zavezujejo določbe, ki jih predvideva zakon o avtorskih pravicah. Glede na spremembe, ki jih je avtorska zakonodaja doživela v svetu, so se tudi v Avstraliji lotili sprememb omenjenega zakona, vendar ne na boljše za arhive in raziskovalce, temveč prav nasprotno. Posebna komisija, ki obravnava to vprašanje, je namreč celo predvidela popolno odpravo določenih členov, ki arhivom in raziskovalcem sedaj omogočajo lažje in tudi cenejše delo, saj so lastniki avtorskih pravic zahtevali, da je v bistvu potrebno zagotoviti odškodnino (se pravi zaračunati) za vsako izdelano kopijo gradiva. To pa v praksi seveda pomeni, da bodo cene kopiranja za takšno neobjavljeno gradivo astronomske. Tako bodo raziskovalci gradivo sicer lahko dobili na vpogled, vsako tudi najmanjšo kopijo pa bo potrebno plačati. Prav tako pa v Avstraliji imetniki avtorskih pravic niso pripravljene popustiti, kar se tiče časovne omejitve avtorske pravice za neobjavljena dela.

Tudi v **Kanadi**⁴⁵ je zakon o avtorskih pravicah zelo oster in prepoveduje kopiranje gradiva brez dovoljenja avtorja. Do leta 1997 je to v praksi pomenilo, da arhivi ne morejo izdelati kopije gradiva niti za njegovo varovanje in vzdrževanje,

⁴¹ Glej: ZASP, člen 50.

⁴² Glej: ZASP, člen 101. in 102.

⁴³ Glej ZASP, četrto poglavje, 2 oddelek, členi 111 do 117.

⁴⁴ Primerjaj G. Nichols, *Legal and Archival Aspects of Access to Archives. V: Proceedings of the Thirty-second International Conference on Round Table on Archives, Edinburgh 1997.*

⁴⁵ Vanda Noël, *Access to Archives: Legal Aspects. V: Proceedings of the Thirty-second International Conference on Round Table on Archives, Edinburgh 1997.*

prav tako pa ne morejo izdelovati kopij za uporabnike. Ta določila so se leta 1997 s sprejemom amandmajev k zakonu o avtorskih pravicah bistveno spremenila. Sprejeta določila so dovolila arhivom, da lahko kopirajo neobjavljeno arhivsko gradivo za raziskovalce in za zasebne raziskave ter v namene vzdrževanja in hrambe gradiva, ki ga hranijo, ne da bi s tem kršili določila zakona. Tako lahko arhiv izdela kopije redkih neobjavljenih del, ki razpadajo, so poškodovana ali izgubljena v primeru, ko uporabe originala ne dovoljujejo klimatski pogoji, ko je original v zastarelem formatu, za interno vodenje evidenc in katalogizacijo, za zavarovalne namene in za restavracijo.

Nova izjema, ki posega v ekskluzivne avtorske pravice in se nanaša na kopiranje gradiva, je ta, da lahko arhiv pod določenimi pogoji izdela kopijo neobjavljenih del za tisto gradivo, ki je bilo predano arhivu po uveljavitvi tega amandmaja.⁴⁶ Ti pogoji pa so, da oseba, ki je gradivo deponirala (hkrati je ta oseba lahko lastnik avtorske pravice) izrecno ne prepove kopiranja gradiva, da kopiranja ni prepovedal nobeden izmed imetnikov avtorske pravice, da bo raziskovalec kopirano gradivo uporabil samo za raziskave in zasebne študije in da se v te namene izdela samo ena kopija.

Do leta 1997, ko je bil zakon dopolnjen, so bila neobjavljena dela pod popolnim varstvom, ki ga je zagotavljal zakon o avtorskih pravicah. In izvajanje le-tega je bila za arhive zelo težka naloga. Večina arhivskih fondov vsebuje namreč neobjavljena dela in tako se je prepoved kopiranja nanašala pravzaprav na veliko večino arhivskega gradiva. Sprememba je bila izvršena v določilu, da za neobjavljena dela velja isto določilo, kot za že objavljena, kar pomeni, da je delo avtorsko varovano za čas življenja avtorja in še 50 let po smrti. To v praksi pomeni, da po preteku tega roka gradivo ni več avtorsko zaščiteno in postane javno, tega pa je mogoče kopirati brez posebnega dovoljenja. Prav tako pa je bila ukinjena stalna avtorska pravica in omejitev v zvezi z reprodukcijo gradiva in javnim predstavljanjem.

Zanimiv primer varovanja avtorskih pravic v arhivih prihaja tudi s *Kitajske*, je pa doživel tudi zanimiv sodni epilog. Po smrti zadnjega kitajskega cesarja Puyija je njegova vdova izdala knjigo,⁴⁷ ki je opisovala drugo polovico njegovega življenja. Kmalu za tem se je na tržišču pojavila še ena knjiga.⁴⁸ Li Shuxian je izjavila, da je avtor pri svojem delu uporabil Puyijeve dnevnike, rokopise in ostalo gradivo brez njene vednosti in je tako grobo kršil njene avtorske pravice do omenjenega gradiva. Prišlo je do procesa, na katerem je vdova zahtevala nadomestilo za uporabljeno gradivo. Po dvoletnem sojenju je bila zadeva zaključena, vendar ne v prid tožnice, temveč nasprotni stranke.

Za samo odločitev so se sodniki poslužili v prvi vrsti določil, ki jih predpisuje kitajski arhivski zakon in podzakonski akti. Zakon v svojem 21. členu določa, da imajo tisti posamezniki ali organizacije, ki arhivu donirajo ali v njem deponirajo svoje arhivsko gradivo, pravico prve uporabe tega gradiva, hkrati pa lahko zahtevajo tudi posebna določila glede dostopa do tega gradiva za javnost. Arhivi morajo tako varovati njihove legitimne pravice in interese. 23. člen pravilnika o izvajanju arhivskega zakona pa določa, da je arhivsko gradivo, ki je bilo predano ali podarjeno arhivu državna last, deponirano gradivo pa je last tistega, ki ga je deponiral v arhiv.

Ugotovili so, da je arhiv v času svojega delovanja zbral večjo količino gradiva Puyija, med njimi tudi dnevnike, rokopise in osebne predmete, za katere tedaj

⁴⁶ Za gradivo, ki je bilo predano arhivu pred datumom pričetka veljave novega zakona, veljajo določila starega zakona, ki je bil v veljavi pred letom 1997.

⁴⁷ Li Shuxian, *The Latter Half of Puyi*.

⁴⁸ *The Latter Half of the Last Emperor*.

veljajo določila arhivskega zakona, kar pomeni, da so državna last in zato ni potrebno ščititi pravic tožnice.

Zakon o avtorskih pravicah, ki je bil sprejet leta 1990, z začetkom veljavnosti leta 1991, med drugim v svojem 55. členu določa, da morajo biti pravice avtorjev, izdajateljev, izvajalcev, producentov in RTV postaj zaščitene z določili tega zakona, če na dan sprejetja zakona, čas trajanja pravice ne presega časovnega obdobja ki ga določa ta zakon. Po določilih tega člena omenjenega zakona so avtorske pravice tožnice še vedno zaščitene. Vendar se v praksi to ni moglo izvesti.

Iz ponazorjenega je vidno, da Kitajska nima odgovarjajočega sistema zaščite avtorskih pravic v arhivih in zadeve, ki se nanašajo na varstvo teh pravic v zvezi z uporabo gradiva so zelo zapletene. Zakon ne prinaša jasnih določil, katero gradivo je, in katero ni predmet avtorskih pravic. To je možno pripisati dejstvu, da je področje urejanja intelektualne lastnine na Kitajskem dokaj novo področje in tudi dejstvu, da v arhivih premalo poznajo zadeve ter se ne zavedajo pomena varovanja avtorskih pravic in intelektualne lastnine na področju arhivskega managementa.⁴⁹

AVTORSKO PRAVO V SLOVENSКИH ARHIVIH

Iz domače arhivske teorije in prakse lahko povemo, da je vprašanje avtorskih pravic v arhivski dejavnosti še zelo nedorečeno in da se jih nikakor ne upošteva dovolj, tako pri uporabnikih gradiva, ki ga hrani arhiv, pri prevzemih, kakor tudi v zvezi z gradivom, ki nastaja v samem arhivu, kot produkt delovnega procesa in izdajateljske dejavnosti arhiva.

Slovenska arhivska zakonodaja v določbah Pravilnika o uporabi javnega arhivskega gradiva⁵⁰ v svojem 9. členu eksplicitno navaja, da je potrebno uporabnika arhivskega gradiva opozoriti, da je pri črpanju podatkov iz arhivskega gradiva dolžan spoštovati morebitne avtorske pravice. Prav tako pa isti člen določa, da mora sam urediti razmerja v zvezi z uporabo gradiva, ki je še pod varstvom zakona, ki ureja varstvo avtorskih pravic z avtorjem ali njegovimi zakonitimi nasledniki. Glede na 3. člen istega pravilnika pa tudi za zasebno arhivsko gradivo veljajo ista določila. V praksi to pomeni, da arhiv ne prevzema nobene odgovornosti v primeru kršenja avtorskih pravic in da za zlorabo odgovarja zgolj avtor.

ZASP, ki je v odnosu na Zakon o arhivskem gradivu in arhivih specialen, pa v svojih členih 48 do 54 določa načine proste uporabe del, kjer določa tudi prosto uporabo gradiva v javnih institucijah, kjer izrecno navaja tudi arhive.⁵¹ Člen navaja, da je reproduciranje že objavljenega dela prosto *"za lastno uporabo znotraj javnih arhivov, javnih knjižnic ter izobraževalnih in znanstvenih ustanov, pod pogojem, da so reprodukcije izdelane iz lastnega primerka"*. Zakon pa hkrati tudi določa, da je potrebno pri vsaki uporabi navesti vir in avtorstvo uporabljenega dela.⁵² Navedba vira je vselej obvezna, ni pa zakonsko določeno, kaj obsega. Vsebovati pa mora vsaj tiste osnovne podatke, po katerih je delo možno najti.

⁴⁹ Glej: Guo Siping, *A Consideration of Copyright Protection in Archival Administration with Relevant Legislation from Chinese Civil Dispute*. V: *Comma, International Journal on Archives*, 2001 - 1/2, Paris 2001.

⁵⁰ Uradni list RS, št. 59-2815/1999.

⁵¹ ZASP, člen 50 (*Privatno in druglo lasno reproduciranje*).

⁵² ZASP, členi 48, 49 in 51.

V primeru reproduciranja pa se postavlja vprašanje števila reprodukcij, saj je zakonsko še vedno sporno, koliko kopij je možno narediti. V zvezi z reproduciranjem, ki se vrši v okviru 50. člena ZASP, pa pripada avtorju po določilih istega zakona⁵³ posebna poplačilna pravica, vendar njeno poplačevanje ni neposreden pogoj za reproduciranje. Saj sta omejitev pravice in plačevanje nadomestila neodvisna.

Na tem mestu bi veljajo omeniti tudi tri bistvene materialne avtorske pravice, ki so pomembne za izvajanje uporabe filmskega gradiva,⁵⁴ in sicer pravica distribuiranja,⁵⁵ pravica dajanja v najem⁵⁶ in pravica javnega posojanja.⁵⁷

Problemi, ki se odpirajo na področju varovanja avtorskih pravic, pa se porajajo predvsem na področju še neobjavljenih del ter na področju avtorskih pravic do zasebnega arhivskega gradiva. Pri pregledu prevzemov zasebnega arhivskega gradiva v Pokrajinskem arhivu Maribor bodisi kot donacija ali odkup v pogodbah, ki so bile sklenjene, ni niti enega samega člena oz. pogoja, ki bi posebej določal varstvo avtorskih pravic do tega gradiva. To kaže na dejstvo, da se lastniki zasebnega arhivskega gradiva v premajhni meri zavedajo svojih pravic, ki jih imajo kot lastniki ali tudi avtorji tega gradiva.

Prav tako pa se sami arhivi, kot izdajatelji lastne produkcije, premalo zavedajo, ali če hočete, zavedamo avtorskih pravic, ki jih imamo do izdanega gradiva.

Seveda pa je odprtih vprašanj v tej problematiki še veliko več, ki je pa na tem mestu ne morem vse navesti, zaradi pomanjkanja časa. Dejstvo pa je, da gre za pomembno področje, ki ga bo potrebno čimprej urediti, tako v dobro lastnikom avtorskih pravic, kakor tudi arhivom in predvsem uporabnikom gradiva.

LITERATURA:

- Chengsi, Zheng, *Intellectual Property Enforcement in China, Leading Cases and Commentary*. Hong Kong: Sweet Maxwell Asia, 1997.
- Leafer, Marshall A., *International Treaties on Intellectual Property, 2nd Edition*, Washibhton DC, The Bureau of National Affairs, 1997.
- Nichols, George., *Legal and Archival Aspects of Access to Archives. V: Proceedings of the Thirty-second International Conference on Round Table on Archives, Edinburgh 1997*.
- Noël, Vanda, *Access to Archives: Legal Aspects. V: Proceedings of the Thirty-second International Conference on Round Table on Archives, Edinburgh 1997*.
- Noël, Vanda, *National Archives of Canada Staff Guide to Copyright*. Ottawa, National Archives of Canada, 1994.
- Peterson, Gary M., *New Technology and Copyright: the Impact on the Archives. V: Comma, International Journal on Archives, 2001 - 1/2, Paris 2001*.
- *Pravilnik o uporabi javnega arhivskega gradiva. Uradni list RS, št. 59-2815/ 1999*.

⁵³ ZASP, člani 37 do 39.

⁵⁴ Glej Marta Rau - Selič, *Kaj je pravo in kaj je prav pri uporabi filmskega arhivskega gradiva. V: Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev: 18 zborovanje, Postojna. Ljubljana 1999*.

⁵⁵ ZASP, člen 24.

⁵⁶ ZASP, člen 25.

⁵⁷ ZASP, člen 36.

- *Predpisi o avtorskih in sorodnih pravicah, Rotis, Maribor 1995.*
- *Rau - Selič, Marta, Pravo in kaj je prav pri uporabi filmskega arhivskega gradiva. V: Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev: 18 zborovanje, Postojna. Ljubljana 1999.*
- *Siping, Guo, A Consideration of Copyright Protection in Archival Administration with Relevant Legislation from Chinese Civil Dispute. V: Comma, International Journal on Archives, 2001 - 1/2, Paris 2001.*
- *Trampuž, M., B. Oman, A. Zupančič, Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah s komentarjem, Ljubljana 1997.*
- *Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, Uradni list RS, št. 20-1140/1997.*
- *Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP), Uradni list RS, št. 21/95 z dne 14. 4. 1995.*

SUMMARY

ARCHIVES AND COPYRIGHT

Internationally and nationally Copyright and intellectual property have been the subject of many reviews and treaties. Copyright protects the rights of an author in the field of literature, science and art, rights of performers, producers of phonograms, film producers, Radio and Television organisations and publishers. Copyright generally is owned by the creator of the work.

Copyright is one of the laws, that controls the way the archival records may be dealt with and it can cause a big limitations for researchers regarding the use of archives. That is the case in some countries, where the provisions of the law are very strict. On the other hand there are countries, where the Copyright in archives is not considered at all.

In many countries archives have a very low awareness of intellectual property right. They lack a sufficient understanding of the importance of the protection of the intellectual property rights. There are some question that will need a profound consideration as: How can we protect the rights of copyright owners in archives without to discredit users and researchers? and what can we do for better understanding and implementation of Copyright into the archival work?